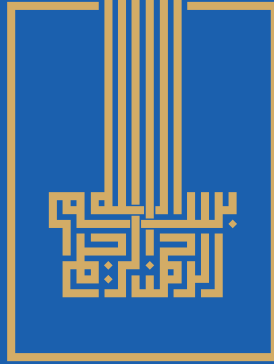

**بررسی سیاست‌های حمایتی از
کسب‌وکارها در دوران پسا جنگ
(مطالعه تطبیقی عراق و ترکیه)**

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

بررسی سیاست‌های حمایتی از کسب‌وکارها در دوران پساجنگ (مطالعه تطبیقی عراق و ترکیه)

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران (مدیریت دیپلماسی اقتصادی و آینده‌پژوهی)

تهیه‌کننده: آیدا ابونبی

تاریخ انتشار: اردیبهشت ماه ۱۴۰۵

شناسه یکتا: RC-1405-MEF-E2-PP- 1186

واژگان کلیدی: ترکیه، عراق، آزادسازی اقتصادی، بازار محور، دولت محور، صندوق‌های حمایتی،

زیرساخت صنعتی، نهادهای بین‌المللی

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

بررسی سیاست‌های حمایتی از
کسب‌وکارها در دوران پسا جنگ
(مطالعه تطبیقی عراق و ترکیه)

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

اردیبهشت ماه ۱۴۰۵

بررسی سیاست‌های حمایتی از کسب‌وکارها در دوران پساجنگ با تأکید بر مطالعه موردی ترکیه

دوران پس از جنگ جهانی اول برای بسیاری از کشورها، به‌ویژه کشورهای درگیر مستقیم، با بحران‌های اقتصادی، فروپاشی ساختارهای حکومتی و ضعف شدید بخش خصوصی همراه بود. در این میان، کشور ترکیه به‌عنوان یکی از نمونه‌های موفق در بازسازی اقتصادی و ایجاد زیرساخت‌های توسعه، قابل بررسی است.

پس از فروپاشی امپراتوری عثمانی و پایان جنگ جهانی اول ترکیه با رهبری آتاتورک مسیر اصلاحات اقتصادی و حمایت از کسب‌وکارها را آغاز کرد. ترکیه در ابتدای دهه ۱۹۲۰ با مشکلات جدی نظیر نابودی زیرساخت‌ها، اقتصاد کشاورزی سنتی و ضعیف، نبود صنعت مدرن، کمبود سرمایه و نیروی متخصص، وابستگی به اقتصاد خارجی و ضعف شدید بخش خصوصی مواجه بود. در واقع، اقتصاد به‌جا مانده از امپراتوری عثمانی فاقد پایه‌های لازم برای توسعه صنعتی بود.

سیاست‌ها و اقدامات دولت برای حمایت از کسب‌وکارها

- ایجاد دولت ملی و ثبات سیاسی: اولین گام، تشکیل دولت ملی و پایان بی‌ثباتی سیاسی بود. این امر زمینه‌ساز فعالیت اقتصادی شد.
- سیاست «دولت‌گرایی»: یکی از مهم‌ترین سیاست‌ها نقش فعال دولت در اقتصاد بود. اقداماتی نظیر سرمایه‌گذاری مستقیم دولت در صنایع و ایجاد شرکت‌های دولتی در این حوزه انجام شد. هدف از این سیاست جبران ضعف بخش خصوصی و ایجاد زیرساخت صنعتی بود.
- حمایت از صنعتی‌سازی: دولت ترکیه برنامه‌های صنعتی‌سازی شامل ایجاد کارخانه‌های نساجی، فولاد و سیمان، حمایت از تولید داخلی و کاهش واردات را اجرا کرد. این سیاست‌ها باعث شکل‌گیری تدریجی بخش صنعتی شد.

- حمایت از کارآفرینان و بخش خصوصی: با وجود نقش قوی دولت، اقدامات زیر با هدف تقویت تدریجی بخش خصوصی نیز انجام شد:
اعطای امتیازات به سرمایه‌گذاران داخلی
حمایت از تجار و بازرگانان
کاهش مالیات برای برخی فعالیت‌ها
- اصلاح نظام بانکی و مالی: با اقداماتی مانند تأسیس بانک‌های ملی، ایجاد نظام مالی مستقل و تأمین مالی پروژه‌های صنعتی بود. از جمله مهم‌ترین اقدامات، تأسیس Türkiye İş Bankası بود که نقش مهمی در تأمین مالی کسب‌وکارها داشت.
- اصلاحات قانونی و نهادی: تدوین قوانین مدرن تجاری، ایجاد نظام حقوقی شفاف و حذف ساختارهای سنتی ناکارآمد از جمله اقدامات در این حوزه بود که سبب افزایش اعتماد فعالان اقتصادی شد.
- توسعه زیرساخت‌ها: توسعه راه‌آهن، بهبود حمل‌ونقل و سرمایه‌گذاری در انرژی زمین‌ه رشد کسب‌وکارها را فراهم کرد.
- سیاست‌های حمایتی از تولید داخلی: که شامل اعمال تعرفه‌های حمایتی، محدود کردن واردات کالاهای مشابه داخلی و تشویق مصرف کالاهای داخلی بود.

ارزیابی نتایج:

در خصوص سیاست‌های حمایتی ترکیه در دوران پساجنگ نکته کلیدی افزایش نقش دولت در توسعه اقتصادی در این دوران است. از جمله نقاط مثبت این سیاست‌ها باید به ایجاد پایه‌های صنعتی کشور، شکل‌گیری نهادهای اقتصادی مدرن و رشد تدریجی بخش خصوصی اشاره کرد. اما ترکیه با چالش‌هایی نظیر وابستگی زیاد به دولت، محدود بودن رقابت، کند بودن رشد بخش خصوصی در ابتدا هم مواجه شد. به طور کلی تجربه ترکیه نشان می‌دهد که در شرایط پساجنگ، ترکیبی از رهبری قوی، مداخله هدفمند دولت و اصلاحات ساختاری می‌تواند زمینه‌بازسازی اقتصادی و رشد کسب‌وکارها را فراهم کند.

اگرچه دولت نقش غالبی در مراحل اولیه داشت، اما این سیاست‌ها در بلندمدت به شکل‌گیری یک اقتصاد مدرن و پویا کمک کرد.

اما درس‌هایی که میتوان از تجربه ترکیه گرفت:

۱. نقش فعال دولت در مراحل اولیه: در نبود بخش خصوصی قوی، دولت باید پیش‌قدم شود.
۲. صنعتی‌سازی به‌عنوان اولویت: بدون صنعت، رشد پایدار شکل نمی‌گیرد.
۳. ایجاد نهادهای مالی قوی: بانک‌ها نقش کلیدی در توسعه کسب‌وکار دارند.
۴. اصلاحات نهادی و قانونی: شفافیت و قانون‌مداری، پیش‌نیاز سرمایه‌گذاری است.
۵. حمایت تدریجی از بخش خصوصی: باید به‌مرور از اقتصاد دولتی به بازار رقابتی حرکت کرد.

بررسی سیاست‌های حمایتی از کسب‌وکارها در دوران پساجنگ با تأکید بر مطالعه موردی عراق پس از ۲۰۰۳

دوران پساجنگ یکی از حساس‌ترین مراحل بازسازی اقتصادی کشورهاست. در این دوره، زیرساخت‌ها تخریب شده، سرمایه‌گذاری کاهش یافته و بخش خصوصی تضعیف می‌شود. بنابراین، حمایت هدفمند از کسب‌وکارها (به‌ویژه SMEها) به‌عنوان موتور رشد اقتصادی اهمیت ویژه‌ای دارد. جنگ ۲۰۰۳ عراق که به سرنگونی رژیم صدام حسین منجر شد، تأثیرات عمده‌ای بر اقتصاد و جامعه عراق داشت. کشور عراق پس از جنگ ۲۰۰۳ نمونه مهمی از تلاش برای بازسازی اقتصادی و حمایت از بخش خصوصی است.

پس از سقوط رژیم، اقتصاد عراق با مشکلات ساختاری جدی مواجه بود:

- تخریب زیرساخت‌ها و نهادهای دولتی
- وابستگی شدید به نفت
- ضعف بخش خصوصی
- بی‌ثباتی امنیتی و سیاسی
- اقتصاد دولتی و متمرکز قبل از جنگ

اقتصاد عراق پیش از ۲۰۰۳ عمدتاً دولتی بود و مالکیت خارجی محدود شده بود، اما پس از

جنگ، اصلاحات گسترده‌ای برای تغییر این ساختار آغاز شد.

پس از این جنگ، دولت عراق و جامعه بین‌المللی اقداماتی برای بازسازی و حمایت از کسب‌وکارها انجام دادند:

۱. بازسازی زیرساخت‌ها: پس از جنگ ۲۰۰۳، زیرساخت‌های عراق به شدت آسیب دیده بودند. دولت عراق با حمایت سازمان‌های بین‌المللی از جمله سازمان ملل و بانک جهانی، برنامه‌های گسترده‌ای برای بازسازی راه‌ها، شبکه‌های برق و تأسیسات آب و فاضلاب راه‌اندازی کرد. این اقدامات به منظور تسهیل فعالیت‌های اقتصادی و بهبود کیفیت زندگی شهروندان انجام شد.
۲. حمایت مالی و اعتباری: برنامه‌های کمک مالی از طریق بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول ارائه شد تا به کارآفرینان محلی کمک کند. بانک‌های محلی و نهادهای بین‌المللی با ارائه وام‌های کوچک به کارآفرینان و کسب‌وکارهای کوچک، سعی در تحریک اقتصاد و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید داشتند.
۳. توسعه بخش نفت: با توجه به اینکه نفت منبع اصلی درآمد عراق است، دولت پس از جنگ سرمایه‌گذاری‌های کلانی در صنعت نفت انجام داد. این سرمایه‌گذاری‌ها شامل بهبود تولید و صادرات نفت بود تا درآمدهای ارزی افزایش یابد و برای سرمایه‌گذاری در سایر بخش‌ها مورد استفاده قرار گیرد.
۴. اصلاحات قانونی و نهادی: دولت عراق برای ایجاد محیطی باثبات برای کسب‌وکارها، اصلاحات قانونی در سیستم اقتصادی و قضایی انجام داد. این اصلاحات شامل بهبود شفافیت مالی و قوانین سرمایه‌گذاری بود تا محیطی جذاب برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی فراهم شود.
۵. آزادسازی اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی: از اولین اقدامات دولت کاهش محدودیت‌های مالکیت خارجی، خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی و کاهش تعرفه‌ها با هدف ایجاد اقتصاد بازار و جذب سرمایه‌گذاری خارجی بود.
۶. توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط: SMEها نقش کلیدی در اقتصاد عراق دارند. دولت عراق به منظور ایجاد اشتغال، کاهش وابستگی به نفت و افزایش تولید داخلی حمایت از این بنگاه‌ها را دستور کار قرار داد. این اقدامات حمایتی شامل ایجاد صندوق‌های تأمین مالی، اعطای وام‌های کم‌بهره، تضمین اعتبارات و آموزش کارآفرینان بود.

ارزیابی نتایج:

در خصوص سیاست‌های حمایتی عراق در دوران پساجنگ نقاط قوت آن شامل شروع اصلاحات اقتصادی ساختاری، رشد نسبی بخش خصوصی و بهبود ثبات اقتصاد کلان بود. اما چالش‌هایی نظیر فساد اداری، ناامنی، وابستگی ادامه‌دار به نفت و اجرای ناقص اصلاحات اشاره کرد. تجربه عراق نشان می‌دهد که بازسازی اقتصادی پس از جنگ بدون حمایت فعال دولت از کسب‌وکارها امکان‌پذیر نیست. ترکیبی از اصلاحات ساختاری، حمایت مالی و همکاری بین‌المللی می‌تواند مسیر رشد اقتصادی را هموار کند، اما موفقیت نهایی به ثبات سیاسی و اجرای صحیح سیاست‌ها وابسته است.

اما درس‌هایی که میتوان از تجربه عراق گرفت:

۱. ایجاد ثبات سیاسی و امنیتی: بدون امنیت، سرمایه‌گذاری شکل نمی‌گیرد.
۲. اصلاح سریع نظام مالی: دسترسی به وام برابر با رشد کسب‌وکار است.
۳. حمایت هدفمند از SMEها: مهم‌ترین ابزار اشتغال‌زایی است.
۴. جذب سرمایه‌گذاری خارجی: سبب انتقال تکنولوژی و سرمایه میشود.
۵. کاهش وابستگی به منابع طبیعی: سبب تنوع‌بخشی اقتصادی میشود.
۶. تقویت نهادها و قوانین: شفافیت برابر با اعتماد سرمایه‌گذاران است.

نتیجه گیری:

مقایسه کلی دو کشور نشان میدهد که هیچ مدل واحدی برای همه کشورها وجود ندارد و کشورها باید متناسب با شرایط خود سیاست‌گذاری کنند. همچنین باید اذعان داشت نقش دولت در مراحل اولیه حتی در مدل بازارمحور مانند عراق نیز حیاتی است. توسعه زیرساخت‌ها پیش‌نیاز رشد کسب‌وکار است. ترکیب سرمایه داخلی و خارجی بهترین نتیجه را می‌دهد. و در آخر ثبات سیاسی مهم‌ترین عامل موفقیت است. تجربه کشورهای مختلف نشان می‌دهد که موفقیت در بازسازی اقتصادی پس از جنگ، نه در انتخاب صرف یک الگوی اقتصادی، بلکه در ترکیب هوشمندانه مداخله دولت، توسعه بخش خصوصی و ایجاد ثبات نهادی نهفته است.

مقایسه	ترکیه	عراق	
عراق: مدل «بازار محور» ترکیه: مدل «دولت محور»	تمرکز بر توسعه داخلی با محوریت دولت	تمرکز بر آزادسازی اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی	رویکرد به توسعه اقتصادی
عراق: حمایت مستقیم‌تر از SMEها ترکیه حمایت ساختاری‌تر	حمایت غیرمستقیم ایجاد زیرساخت صنعتی تقویت تدریجی کارآفرینان	وام‌های کم‌بهره صندوق‌های حمایتی برنامه‌های بین‌المللی	حمایت از کسب‌وکارهای کوچک و متوسط
عراق: وابسته به کمک خارجی ترکیه: توسعه بومی	ایجاد بانک‌های ملی	اصلاح سیستم بانکی با کمک نهادهای بین‌المللی	نظام مالی و بانکی
عراق: وابسته به سرمایه خارجی ترکیه: متکی به ظرفیت داخلی	نقش محدود در مراحل اولیه	نقش کلیدی در بازسازی اقتصاد	سرمایه‌گذاری خارجی
	بازسازی زیرساخت‌ها با سرمایه‌گذاری دولتی	بازسازی زیرساخت‌ها با کمک خارجی	زیرساخت‌ها
	مدل بازسازی بر پایه دولت و ظرفیت داخلی	مدل بازسازی بر پایه بازار و کمک خارجی	نتیجه‌گیری

منابع:

- 1- Barlas , Dilek, Post-war Economies (Turkey), January 2016
- 2- Jeffrey D. Sachs and Susan M. Collins, Turkish Economic Development: An Overview, the National Bureau of Economic Research Volume Title: Developing Country Debt and Economic Performance, Volum 3: Country Studies - Indonesia, Korea, Philippines, Turkey, 1989
- 3- World Bank (2006), Rebuilding Iraq: Economic Reform and Transition, Report no: 35141-IQ
- 4- Al-Yasiri, A., & Al-Yasiri, I. (2022). The Development Failure in Iraq After 2003: The Reasons and Scenarios. Akkad Journal of Contemporary Economic Studies, 2(1), 1-15